

Nina Ditmajer

Protestantski in katoliški prevodi Svetega pisma v slovenski jezik kot primer jezikovne dialoščnosti

Povzetek: V prispevku so obravnavani slovenski protestantski prevodi Svetega pisma v odnosu do katoliških prevodov. V katoliški dobi v 17. in prvi polovici 18. stoletja so katoliški duhovniki predvsem zaradi pomanjkanja priročnikov začeli posegati po protestantskih knjigah: ljubljanski škof Hren se je pri izdaji lekcionarja (1612) v veliki meri opiral na Dalmatinov prevod in se s tem neposredno navezal na izročilo slovenskih protestantskih piscev. Jurij Japelj, prvi prevajalec celotnega katoliškega Svetega pisma (1784), se je pri prevajanju Nove zaveze prav tako opiral na Dalmatinov prevod. V 19. stoletju so slovenski prevajalci začeli ponovno odkrivati slovenske arhaične in etimološke glagolske oblike, izpričane v slovenskih protestantskih prevodih Svetega pisma med 16. in 19. stoletjem. Sodobni slovenski katoliški in ekumenski prevodi opuščajo arhaične glagolske oblike zaradi velikega vpliva slovenskega pripovedništva in njihove odsvetovane rabe v slovnica.

Ključne besede: Sveto pismo, Trubarjeva Nova zaveza, Dalmatinova Biblija, Japljeva Biblija, Küzmičev Nouvi Zakon, Chráskov prevod, prevajanje, jezikovna dialoščnost

Summary: *Protestant and Catholic Translation of the Bible into the Slovene Language as an Example of Linguistic Dialogism*

This paper will cover Slovenian Protestant translations of the Bible in relation to the Catholic translations. During the Catholic era in the 17th and first half of the 18th century the Catholic priests started to reach for Protestant books due to the lack of Catholic handbooks: Hren, the bishop of Ljubljana, based the lectionary (1612) to a great extent on the translation by Dalmatin, and thereby has a direct association with traditional Slovenian Protestant writers. Jurij Japelj, the first translator of the complete catholic Bible (1784), also based the translation of the New Testament on the translation by Dalmatin. In the 19th century Slovenian translators begin to rediscover Slovenian archaic and etymological verb forms testified in Slovenian Protestant translations of the Bible during the 16th and 19th centuries. Contemporary Slovenian Catholic and ecumenical translations are abandoning

archaic verb forms due to the large impact of Slovenian prose and because of discouraged use of archaic verse in grammars.

Keywords: *Bible, the New Testament by Trubar, the Bible by Dalmatin, the Bible by Japelj, Novi Zakon by Küzmič, the translation by Chráska, translating, linguistic dialogism*

Uvod

V prispevku so obravnavani izbrani slovenski protestantski in katoliški prevodi Svetega pisma, večja pozornost pa je namenjena odnosu katoliških prevajalcev do protestantskih besedil. Izraz dialog v teologiji pomeni predvsem izmenjavo mnenj med različnimi verskimi skupnostmi z namenom doseči soglasje, v jezikoslovju pa bi pojem lahko označeval prevzemanje in ohranjanje nekaterih slovničnih značilnosti svetopisemskih besedil v različnih jezikovnih obdobjih. S pojmom jezikovna dialoškost je v prispevku označena knjižna tradicija, ki se je v Svetih pismih ohranjala skozi različna obdobja slovenskega jezika. Že jezikoslovec Anton Breznik (1917, 170) je v svoji študiji z naslovom *Literarna tradicija v Evangelijih in listih* postavil pomembno tezo, da se je »[v]sak prirejevalec /.../ naslanjal na prejšnjo izdajo evangelijev in listov ali pa na prejšnji prevod sv. pisma«. Tako naj bi Hren »prevzel evangelije in liste iz Dalmatinove ‘Bible’ /.../, Japelj je popravljeni Dalmatin, Wolf popravljeni Japelj – Küzmič je /.../ neodvisen od slovenskih predlog – in prevod dr. Kreka /.../ se poleg prevoda britanske družbe in ruske izdaje sv. sinoda močno naslanja na Wolfa« (170–171). Čeprav so sodobni slovenski, katoliški in ekumenski, prevodi dosledno prevedeni iz grškega izvirnika, prav tako ohranjajo preteklo knjižno tradicijo: »[P]revajanje je znova potrdilo, da je velik del slovenskega Svetega pisma dobro preveden, in to je v novem prevodu tudi ohranjeno.« (Rozman 1985, 83)

1. Metoda in obseg dela

Zaradi obširne problematike, ki jo nakazuje naslov prispevka, se v prvi vrsti osredotočamo na slovenske protestantske prevode Svetega pisma, primere pa navajamo iz Matejevega evangelija: Trubarjev *Ta pervi del tiga noviga testamenta* (T 1557), Dalmatinova *Biblia* (D 1584), *Novi zákon* Š. Küzmiča (K 1771), Stritarjev *Novi testament* (S 1882) in Chráskovo *Sveto pismo Starega in Novega zakona* (C 1914). Od katoliških prevodov upoštevamo Japljevo *Svetu pismu noviga testamenta* (J 1784), Wolfovo *Sveto*

pismo stare in nove zaveze (W 1856), Lampe-Krekove *Zgodbe Svetega pisma* (L-K 1903), mariborsko *Sveto pismo Nove zaveze* (MB 1958), ekumensko izdajo *Svetega pisma Stare in Nove zaveze* (EKU 1974), Rozmanovo *Ježusovo blagovest* (JB 1979), *Sveto pismo Nove zaveze: jubilejni prevod* (JUB 1984) ter ekumenski prevod *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod* (SSP 1996).

Kot reprezentativne so se izkazale glagolske oblike za izražanje preteklih časovnih dejanj. Glede na pomen lahko izražajo preteklost naslednji časi: nedovršni sedanjik (»Jaz gledam, gledam, poslušam – nič ni bilo«), dramatični sedanjik¹ kot vrsta pripovednega sedanjika (»Ali komaj vrata so odprta, vname se strašni boj«), nedovršno pretekli čas, dovršno pretekli čas, predpretekli čas (Bajec idr. 1964, 236–244). V nadaljevanju se osredotočamo na različne glagolske oblike, s katerimi svetopisemski prevajalci izražajo pomen preteklega glagolskega dejanja.

2. Protestantska knjižna tradicija v katoliških prevodih 17. in 18. stoletja

To obdobje sta zaznamovala dva protestantska prevajalca Svetega pisma: Primož Trubar in Jurij Dalmatin. O jezikovni dialoški v 16. stoletju še ne moremo govoriti, saj se je katoliška prevajalska dejavnost pričela šele z nastopom škofa Tomaža Hrena na začetku 17. stoletja, Trubarjeve glasoslovno-oblikoslovne rešitve pa dokazujejo, da do takrat zapisanih besedil v slovenščini² ni poznal; je pa gotovo poznal ustno izročilo. Protestantska (dolenjsko naravnana) knjižna norma se je obdržala vse do dvajsetih let 18. stoletja oz. do Hipolita v katoliških izdajah lekcionarja in pridigah, nato pa se v ta tip jezika pričnejo vpletati gorenjske razlikovalne prvine, ki jih skozi 18. stoletje utrjujejo Paglovec, Pohlin in Japelj (Orožen 2010a, 154–155). Kljub znani katoliški prevajalski tradiciji v 17. stoletju je bil šele Fran Mihael Paglovec prvi katoliški prevajalec kake svetopisemske knjige, ko je leta 1733 izdal starozavezno

¹ Breznik (1934, 132) v svoji slovnici to vrsto sedanjika imenuje pripovedni (historični) sedanjik.

² Spovedni obrazci (I. in III. Brižinski spomenik ter Stiški rokopis), predpridižni klic (Stiški rokopis), molitve Očenaš, Ave Marija in Vera (Celovski in Starogorski rokopis), prevod antifone *Salve regina* (Stiški rokopis), enokitični velikonočni kirielejson (Stiški rokopis), seznam ustanovnih maš bratovščin (Beneškoslovenski rokopis) (Grdina 1999, 35).

besedilo *Tobjjove bukve*.³ Pomembnejši je drugi prevod celotnega Svetega pisma v slovenščino, ki ga imenujemo Japljeva *Biblija*; ta se ni naslonila niti na sinhrono podobo Pohlinovih besedil in slovnice niti na izvirno jezikovno podobo Küzmičevega prevoda, temveč je ponovno upoštevala Dalmatinovo tradicijo (Orožen 2010b, 200).

Trubar⁴ je preteklost izražal z dovršnim in nedovršnim sedanjikom, pogosto je prestopal iz sedanjika v preteklik znotraj istega dogajalnega niza, za označevanje pretekle preddobnosti in davne preteklosti, ki jo je Dalmatin uvažal s predpreteklikom⁵, je pogosto uporabljal preteklik ali dramatični sedanjik. Sicer pa tudi pri Trubarju najdemo oblike za predpreteklik. Dalmatin je večinoma uporabljal dovršne in nedovršne opisne oblike (Orožen 1996a, 134; 1996b, 238; Merše 2009b, 45–54). Zamenljivost sedanjika s preteklikom je bila pri Dalmatinu izpeljana pod vplivom Lutrove nemške predloge (Merše 2009b, 46). Za Trubarja je, v nasprotju z Dalmatinom, značilna še pogosta raba trpniških glagolskih oblik, npr. trpni deležnik na *-n*.⁶

Razlike med Japljevim in Küzmičevim izražanjem časovnih oblik je opisala že Martina Orožen (2003, 42). Ugotavlja, da se je Küzmič v primerjavi z Japljem izražal tudi brez pomožnega glagola *biti* ob deležnikih na *-n* (K: »i pernesena je glava« – J: »glava je bila pernesena«), Japelj pa se je večkrat izražal s časovnimi odvisniki. Za njuna besedila so značilna še deležja na *-č*, ki v primerjavi z Dalmatinom zamenjujejo drugi glagol rekanja v dvojni ali trojni formuli (prim. Merše 2011, 305–306). Razlikovalna značilnost Küzmičevih besedil, ki njegov jezik ločujejo od osrednjeslovenske knjižne tradicije, je uvajanje deležnikov in deležij na

³ Paglovčev prevod je z Dalmatinovim primerjala Martina Orožen (2010a, 159–165).

⁴ Majda Merše (2013a, 21) ugotavlja, da se Trubarjeva zgodnja in kasnejša besedila novozaveznih besedil v rabi glagolov rekanja razlikujejo, to pa je v nekaterih primerih vplivalo tudi na časovno obliko glagola, npr. *Natu pravi knemu nega Gofpud* (T 1555) > *Natu ie rekal knemu nega Gofpud* (T 1557, 1581–82). Zaradi navedenih razlik v nadaljevanju upoštevam Trubarjeva zgodnja besedila.

⁵ Skupno število rabe predpreteklika pri Dalmatinu znaša 3004 (Merše 2009a, 34). Dalmatin in Luter se v rabi predpreteklika skladata le v dobri polovici primerov (Merše 2013b, 127).

⁶ O trpniških oblikah pri Trubarju in njihovi zamenjavi s tvornikom pri Dalmatinu je pisala Majda Merše (2001, 114–121).

-ši.⁷ Na vpliv vzhodnoslovenskega knjižnega jezika na svetopisemske prevode 19. stoletja je opozorjeno v naslednjem poglavju, saj Japljev prevod teh vplivov ne izpričuje. Japelj je v svojem prevodu Matejevega evangelija v rabi preteklih časovnih oblik sledil Dalmatinu in tradiciji. Večinoma je pisal opisno obliko deležnika na *-l*, se na nekaterih mestih ujemal z njim v rabi predpreteklika⁸ (1), dramatični sedanjik pa je uporabljal na mestih, ki jih uvaja časovni prislov *tedaj* (2). Küzmič se je, v primerjavi z Dalmatinom in Japljem, večkrat izražal opisno na mestih, kjer glagola *izpolniti* in *govoriti* napovedujeta citat iz Stare zaveze (3). Poleg opisnega deležnika na *-l* je izražal preteklost z že prej omenjenim deležjem na *-ši* in tudi *-č* (4).

(1) J: »Kadar ſo pak ony bily prozh odſhli /.../« (Mt 2,13);

(2) J: »Tèdaj rezhe h' timu zhloveku /.../« (12,13);

(3) K: »Da bi ſze ſzpunilo povejdanye po E'zaiáſi proroki govorécsem /.../« (Mt 4,14); — J: »De bi dopólnjenu bilú, kar je govorjenu ſkusi Preroka Isaia.« (4,14);

(4) K: »Tou pa ſzliſjavſi Heroudes Kráo, zburkao ſze je /.../« (Mt 2,3); — »Onedva pa voidoucsa, razgláſzila ſzta ga povſzoy onoj zemli.« (9,31)

3. Vloga Stritarjeve *Nove zaveze* v obdobju oblikovanja enotne slovenske knjižne norme v 19. stoletju

Na naslovni strani Stritarjeve *Nove zaveze* lahko beremo, da je prevedena iz grškega izvirnika.⁹ Breznik (1917, 336) je ocenil, da so prevajali po klasični in ne po svetopisemski grščini, zato so prisotne napake. Po Š. Küzmiču je to šele drugi slovenski prevod iz izvirnika. Za celotno 19. stoletje je značilno postopno odkrivanje in sprejemanje izvirnih vzhodnoslovenskih jezikovnih značilnosti, še posebej v besedju in skladnji, ki je potrebovala temeljito prenovu (Orožen 2010c, 212–219). Wolfova Biblija teh oblik še ni sprejela, saj je večina njenih besedil nastala že

⁷ Deležniško-deležijske sklade na *-č* in *-š* je prekmurski knjižni jezik prevzel iz stare cerkvene slovanščine. Deležja na *-č* izražajo istodobnost in so praviloma tvorjena iz nedovršnih glagolov, deležja na *-š* pa preddobnost in so tvorjena iz dovršnih glagolov (Jesenšek 1998, 40–42).

⁸ Opazno je zmanjševanje rabe predpreteklika (Orožen 2010b, 203).

⁹ *Novi testament Gospoda in Zveličarja našega Jezusa Kristusa*: poleg grškega izvirnika. Na Dunaji. Založila Britanska in inozemska svetopisemska družba. 1882.

v prvi polovici 19. stoletja,¹⁰ ko te oblike še niso bile v celoti uvedene v slovenski jezikovni prostor. V nadaljevanju izpostavljam dve značilnosti Stritarjeve *Nove zaveze*, ki kažeta vpliv takratnih slovníc, predvsem Miklošičeve primerjalne slovnice, in vpliv slovenskega pripovedništva, ki se je pospešeno začelo razvijati v tem obdobju.

3.1 Raba deležij na -ši je značilna predvsem za evangelije, ki jih je prevedel Remec. Ta značilnost prevod povezuje z vzhodnoslovensko knjižno tradicijo – Küzmičev prevod *Nove zaveze*. Vendar so oblike v osrednje-slovenski prostor prišle preko katoliškega duhovnika Matevža Ravnikarja v *Zgodbah svetega pisma za mlade ljudi* (1815) in lekcionarja *Berila, listi, in evangeliji* (1816). V drugi polovici 19. stoletja, še posebej v šestdesetih in sedemdesetih letih, sta te oblike popularizirala predvsem Levstik in Miklošič. Njihov zaton sta povzročila Janežič-Sketova izdaja slovnice (1889) in nastop Ivana Cankarja (Jesenšek 1998, 12–15). Omenjene oblike so s pridom uporabljali tudi naši pripovedniki druge polovice 19. stoletja, npr. Levstik, Jenko, Jurčič.

V Stritarjevi *Novi zavezi*, v Matejevem evangeliju, najdemo kar 78 oblik deležij na -ši. Ti glagoli izražajo preddobnost in so tvorjeni tako iz dovršnih kot tudi nedovršnih glagolov: *slišavši* (slišati; 18 pojavitev), *prišedši* (priti; 8 pojavitev), *videnši* (videti; 5 pojavitev), *pristopinši* (pristopiti; 5 pojavitev), *izšedši* (iziti; 4 pojavitve), *stopinši* (stopiti; 3 pojavitve), *poklicavši* (poklicati; 3 pojavitve), *odšedši* (oditi; 2 pojavitvi), *stegnivši* (stegniti; 2 pojavitvi), *razpustivši* (razpustiti; 2 pojavitvi), *vzemši* (vzeti; 2 pojavitvi), *prebudivši se* (prebuditi se), *zbravši* (zbrati), *poslavši* (poslati), *zaslišavši* (zaslišati), *krstivši se* (krstiti se), *postivši se* (postiti se), *zapustivši* (zapustiti), *prepeljavši se* (prepeljati se), *zgrabivši* (zgrabiti), *položivši* (položiti), *pogodivši se* (pogoditi se), *počenshi* (početi), *prijemši* (prijeti), *ugledavši* (ugledati), *ne imenši* (ne imeti), *blagoslovivši* (blagosloviti), *pustivši* (pustiti), *vrgši* (vreči), *posvetovavši se* (posvetovati se), *pokleknivši* (poklekniti), *križavši* (križati), *privalivši* (privaliti).¹¹

¹⁰ Gollmayer je že leta 1834 izdal v Ljubljani prvi del prevoda *Sveto pismo Nove zaveze*; drugi del pa je bil sprejet v Wolfovo *Biblijo*. Benediktinec p. Placid Jernej Javornik je začel prevajati Sveto pismo na Slomškovo pobudo. Leta 1847 je izšel prvi snopič: *Perve Mosesove bukve*, naslednje leto pa celotna Geneza.

¹¹ Miklošič v svoji slovnici *Vergleichende Formenlehre der Slavischen sprachen* (1856) navaja 43 oblik deležij na -ši; od teh sta v Matejevem evangeliju uporabljani le dve: *prišedši* in *vzemši* (Miklošič 1856, 201).

Stritarjeve, tj. Remčeve, oblike se s Küzmičem ujemajo samo na dvanajstih mestih, kar dokazuje, da mu le-ta ni bil podlaga pri prevajanju. Pri tem je Küzmič pisal več različnih glagolskih oblik za posamezni glagol ali pa gre za zamenjavo besede: *slišavši* (Küzmič je za glagol slišati poleg deležja na -ši uporabljal še časovni odvisnik z opisno obliko glagola: *gda bi pa sžlislali*, ali sopomenski izraz: *gda bi pa csuo*); *zbravši* (K: *vkup sžpravivši*); *zaslišavši* (K: *požslubnovši*); *zapustivši* (K: *ofžtavivši*); *stegnivši* (K: *utegnovši, stegnovši*); *pristopivši*, *poklicavši* (K: *prizvavši, je zezvao, prizvajoucsi*); *razpustivši* (K: *odpuftivši*); *prepeljavši se* (K: *pelavši sže*); *zgrabivši*; *blagoslovivši*, *privalivši* (K: *privalavši*).

Chráska je v istem evangeliju ohranil dvajset oblik deležij na -ši, izpričanih v Stritarjevem prevodu: *prišedši* (4 pojavitve), *zapustivši*, *iztegnivši* (S: *stegnivši*), *pristopivši* (2 pojavitvi), *stopivši*, *izšedši*, *razpustivši* (2 pojavitvi), *položivši*, *pogodivši se*, *počensši*, *prijemši*, *ugledavši*, *vzemši*, *pustivši*, *privalivši*.

Lampe-Krekove *Zgodbe Svetega pisma*¹² so prav tako ohranile oblike na -ši: *vstopivši* (S: *vnide*), *vzbudivši se* (S: *prebudivši se*), *zagledavši* (S: *ko ga ugledata*), *izpovedavši*, *naredivši* (S: *naredivši*), *vrnivši se* (S: *vrne se*), *razpustivši* (S: *zapustivši*), *prišedši*, *vzdihnivši*, *pustivši*.

3.2 Druga značilnost Stritarjeve *Nove zaveze* je raba dramatičnega sedanjika za izražanje preteklega glagolskega dejanja (1). Ta časovna oblika je izpričana že v Trubarjevem prevodu *Nove zaveze*, medtem ko je Dalmatin po Lutru uporabljal preteklik. Dalmatinovi tradiciji so sledili vsi nadaljnji katoliški prevodi do Wolfa. Zato je še toliko bolj presenetljivo, da Stritarjeva *Nova zaveza* ponovno uvaja to časovno obliko. Rabo lahko ponovno razložimo z velikim Miklošičevim vplivom na slovenske izobražence druge polovice 19. stoletja. V svoji slovnici je namreč navajal tudi primere iz del slovenskih protestantskih piscev ter tako opozoril na Trubarjevo in Kreljevo rabo nekaterih arhaičnih glagolskih oblik (prim. Merše 2009c, 120–121). Nekaj primerov sicer najdemo že v Janežičevi slovnici (119). Oblika je ravno tako prešla v slovensko pripovedništvo druge polovice 19. stoletja (pred tem že v Prešernovem epu). V Levstikovem *Martinu Krpanu* je opazna raba še posebej v spremnih stavkih: »Na to se cesar začudi in pravi /.../« (Toporišič 1967, 42) Po Stritar-

¹² Rozman (1990, 436) ocenjuje, da je Krek priredil besedilo po Vulgati in delno po grškem izvirniku.

ju sta obliko uvajala tudi Lampe in Krek v *Zgodbah Svetega pisma*¹³ ter Chraska v prevodu *Stare in Nove zaveze*. Stritar je v časovnih odvisnikih večkrat uporabil še preteklo obliko z opisnim deležnikom na *-l*, ki ji sledi zvalniški pastavek v sedanjiku (2). Polstavki z deležjem na *-ši* prav tako izražajo preteklo dogajanje, čeprav so glagoli večinoma v sedanjiku; najde pa se tudi kak primer z glagoli v pretekliku (3). Japelj in Küzmič sta ob časovnih prislovih, ki izražajo trenutek v preteklosti ali prihodnosti glede na besedilo, navadno uporabila sedanjo obliko glagola. Tudi Stritar je pisal dramatični sedanjik ob prislovih *tedaj, v tistih dneh*, če gre za preteklo dejanje (4); v primeru pomena prihodnosti je navadno uporabil glagolsko obliko prihodnjika. Le redki so primeri, kjer je pisal preteklo obliko glagola (samo štirje primeri); navadno gre za napoved citata iz Stare zaveze (4). Pri Stritarju se ponovno začenjajo pojavljati kratke glagolske oblike, kot jih najdemo že pri Trubarju, Krelju in Dalmatinu (5). Te oblike je v svoji slovnici navajal tudi Miklošič (1856, 202),¹⁴ od teh pa jih v Stritarjevi *Novi zavezi* najdemo 12: *gredo, neso* (pri Stritarju najdemo še obliko *prineso*), *reko* (pri Stritarju še oblika *poreko*), *poteko* (pri Miklošiču samo oblika *teko*), *zračno, pojo, odpro, umejo; zbeže, odbeže* (Miklošič je navedel samo obliko *beže*), *pridobe* (Miklošič je navedel obliko *dobe*), *govore, časte*. Pojavijo se še zelo redke oblike predpreteklika (6). Chraska je v svoji *Bibliji* sledil Stritarju na več mestih: pri rabi deležij na *-č* in *-š*, dramatičnega sedanjika in tudi kratkih glagolskih oblik.

(1) S: »Ko pa ljudstvo to vidi, začudijo se, in hvalijo Boga, ki je dal ljudem tako oblast.« (Mt 9,8);

(2) S: »Ko se je pa Jezus v Betlehemu Judejskem rodil, v dnéh Heroda kralja, glej, pridejo od vzhoda modrijani v Jeruzalem, [g]ovoreč /.../« (Mt 2,1–2);

(3) S: »In stopivši v ladjo, prepelje se, in pride v svoje mesto.« (9,1);

(4) S: »Tedaj pristopijo učenci k Jezusu in mu reko na samem /.../« (17,19);

(5) S: »Oni mu pa rekó /.../« (Mt 2,5); — S: »[I]n odpró zaklade svoje, ter mu prinesó darove /.../« (2,11);

(6) S: »Kajti Herod je bil Janeza vjel /.../« (Mt 14,3).

¹³ Prva je na rabo dovršnega sedanjika za pretekla glagolska dejanja v Lampe-Krekovi *Zgodbah* opozorila Martina Orožen (1996c, 396).

¹⁴ Oblike je navajal po Trubarju in Krelju.

V Wolfovi *Bibliji* najdemo za izražanje preteklega dejanja več glagolskih oblik, večinoma opisno obliko deležnika na *-l* (7). Na Japljevo tradicijo prav tako kaže pogosta raba deležijskih oblik na *-č*, predvsem glagolov rekanja, npr. *rekoč*. Z Japljem se besedilo ujema še v rabi predpreteklika, vendar ga je pisal tudi na mestih, kjer ga Japelj ne (8). Še vedno se najdejo germanizirane trpniške oblike, ki jih vzhodnoslovenski pisci tega časa niso rabili (9). Opazna je raba nedoločnika kot skladenjskega strnjevalca (10).¹⁵ Dramatični sedanjik je rabil predvsem ob prislovu *tedaj* (11). Značilnost katoliških prevodov v primerjavi s protestantskimi je, da se ogibajo omembe Boga kot vršilca ali nosilca kakega dejanja. Zato je zanimivo, da Stritarjeva *Nova zaveza*, ki jo imajo za protestantsko, sledi katoliški tradiciji (12).

(7) W: »Kadar je pa to mislil, glej! se mu je angelj Gospodov v spanji perkazal, rekoč /.../« (Mt 1,20);

(8) W: »/.../ in ko se je bil usedel /.../« (Mt 5,1);

(9) W: »In so bili keršeni od njega v Jordanu.« (Mt 3,6);

(10) W: »Množice pa, to viditi, so stermele /.../« (9,8);

(11) W: »Tedej ga vzame hudič seboj v sveto mesto in ga postavi na verh tempeljna /.../« (Mt 4,5);

(12) W: »/.../ in v spanji opomnjen /.../« (Mt 2,22); — D: »Inu v'fajni je on od Buga sapuvid prejel /.../« (2,22); S: »/.../ opomenjen pa v spanji /.../« (2,22).

4. Nekatere jezikovne značilnosti sodobnih katoliških in ekumenskih prevodov

Že mariborska izdaja *Svetega pisma* (1958) je opuščala tako deležja na *-ši*¹⁶ kot na *-č*; kljub temu še najdemo redka deležja na *-ši* glagolov priti (*prišedši*), začeti (*začensši*) in stopiti (*stopivši*) – prvi in drugi glagol ima tudi ekumenska izdaja (1974), ki ji je bila mariborska za podlago, tretjega pa samo Stritar. Sodobni prevodi se za izražanje preteklega glagolskega dejanja raje odločajo za časovne odvisnike z opisnim deležnikom na *-l*. Dramatični sedanjik se rabi na mestih, kjer na trenutnost dogajanja

¹⁵ Namerni in zgodovinski nedoločnik po Levstikovi kritiki izgineta (Orožen 1996c, 395).

¹⁶ Oblike sta odsvetovali tako Breznikova (1916, 1934) kot slovnica štirih (1956, 1964).

opozarjajo prislovi *takerat, tiste dni*, veznik *ko* in medmet *glej*. Prislov *tedaj* pa večinoma uvaja opisno preteklo obliko. JUB in SSP sta se na teh mestih ogibali dramatičnega sedanjika, izločen je tudi medmet *glej*. JUB je na redkih mestih še uvajala sedanjik za preteklo glagolsko dejanje in tako sledila tradiciji (npr. Mt 3,1; 4,5-10¹⁷). Ekumenska izdaja je sledila mariborski na več mestih: v rabi dramatičnega sedanjika (npr. Mt 1,20; 2,1; 2,3-5; 3,1; 3,13) in tudi redkega predpreteklika (Mt 2,9).

Dvojne formule najdemo v večini slovenskih prevodov Svetega pisma. Majda Merše je v več člankih obravnavala vloge glagolov rekanja v delih slovenskih protestantskih piscev ter tudi v primerjavi s kasnejšimi sveto-pisemskimi besedili v dobi razsvetljenstva (npr. Küzmič in Japelj). Avtorica je v Japljevem prevodu opisala nekatere najpogostejše nadomestitve glagolov rekanja v primerjavi z Dalmatinovim prevodom, npr. *je djal > je rekal/rekožh*. Pri Japlju je prav tako pogostejše skladijsko strnjevanje z deležniki na -č, pri čemer je deležniška oblika zamenjala zadnji glagol iz dvojne ali trojne formule (Merše 2011, 305–306). To stilno sredstvo so ohranjali še katoliški in protestantski prevodi, ki so nastali v 19. in v začetku 20. stoletja. Prve razlike so vidne že v mariborski izdaji *Svetega pisma*: če vlogo napovedovanja govornega dejanja opravljata dva glagola rekanja, je drugi od njiju izpuščen. Poleg glagola pripovedovati so prevajalcem pomensko zadoščali še naslednji glagoli: *učiti, vpiti, prositi, zakričati, zabičati, naročiti, premišljevati, braniti*. V zvezi *spregovoril je in rekel* izpust drugega glagola ni izpričan (JUB je nadomestila oba glagola z glagolom *odgovoriti*), v SSP pa je opazno ponovno uvajanje dvojnih formul v nekaterih primerih: *prosil ter govoril, zarpila in rekla, razpravljali in govorili*.

Sklep

Na primeru glagolskih oblik, ki so jih različni prevajalci uporabljali za opisovanje preteklega dejanja, smo poskušali pokazati na jezikovno tradicijo, ki so ji sledili slovenski katoliški prevajalci vse od Hrena (1613) do slovenskega standardnega prevoda (1996). To tradicijo, imenovano jezikovna dialoškost, so ohranjali ne glede na to, ali je bil prevod protestantski ali katoliški – sprva sicer zgolj zaradi pomanjkanja katoliških knjig, nato zaradi ponovnega odkrivanja in populariziranja arhaičnih in

¹⁷ Zaradi omejenosti s prostorom v nadaljevanju navajam le mesto pojavitve v Matejevem evangeliju.

etimoloških oblik pri slovenskih slovnicařjih in literatih. Sodobni prevodi 20. stoletja, od mariborske Biblije pa vse do prvega ekumenskega prevoda, kaŹejo postopno opuščanje nekaterih knjiŹnih literarnih prvin, ki so bile značilne za prevode 19. stoletja in začetka 20. stoletja, npr. raba dramatičnega sedanjika za opis preteklih dejanj, raba deleŹij na -ši in -č, raba kratkih oblik glagola, dvojne formule.

Reference

- Bajec, Anton, Rudolf Kolarič in Mirko Rupel.** 1964. *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DrŹavna zaloŹba Slovenije.
- Biblia, tu ie, vse Svetu pismu, Stariga inu Noviga testamenta.* Dalmatinsko-va izdaja. Wittenberg: Hans Krafft's Erben, 1584. Faksimile, Branko Berčič, ur. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968. www.biblija.net (pridobljeno 1. 10. 2014).
- Breznik, Anton.** 1917. Literarna tradicija v »Evangelijih in listih«. *Dom in svet* 30:170–174, 225–230, 279–284, 333–347.
- — —. 1934. *Slovenska slovnica Źa srednje šole*. Celje: DruŹba sv. Mohorja.
- Grdina, Igor.** 1999. *Od BriŹinskih spomenikov do razsvetljenstva*. Maribor: Obzorja.
- Jesenšek, Marko.** 1998. *DeleŹniki in deleŹja na -č in -ši: razširjenost oblik v slovenskem knjiŹnem jeziku 19. stoletja*. Maribor: Slavistično društvo.
- JeŹusova blagovest: prevod evangelijev po grškem izvorniku ekumenske znanstveno-kritične izdaje The Greek New Testament, Stuttgart, 3, 1975.* 1979. Prev. France Rozman. Ljubljana: Britanska biblična druŹba.
- Küzmič, Štefan.** *Nowi Źákon ali Testamentom gosŹpodna nasega JeŹusa KrisŹtusa*, 1771. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XCQQK3GZ> (pridobljeno 1. 10. 2014).
- Merše, Majda.** 2001. Glagolski vid v povezavi z naćinom in naklonom v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih. *Jezikoslovni Źapiski* 7, št. 1–2: 113–128.
- — —. 2009a. Predpreteklik v Dalmatinovi Bibliji. V: *Slovenski knjiŹni jezik 16. stoletja. Razprave o oblikoslojju, besedotvorjju, glasoslojju in pravopisu*, 33–44. Ljubljana: ZRC SAZU.

- — —. 2009b. Vid in čas v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih. V: *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja. Razprave o oblikoslovju, besedotvorju, glasoslovju in pravopisu*, 45–54. Ljubljana: ZRC SAZU.
- — —. 2009c. Upoštevanje glagolskega oblikoslovja 16. stoletja v jezikoslovnih delih 19. in prve polovice 20. stoletja. V: *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja. Razprave o oblikoslovju, besedotvorju, glasoslovju in pravopisu*, 115–125. Ljubljana: ZRC SAZU.
- — —. 2011. Glagolske kategorije pri Japlju v luči protestantske tradicije. V: Marjeta Humar, ur. *Japljev zbornik*, 301–322. Kamnik: Občina; Ljubljana: ZRC SAZU.
- — —. 2013a. Jezikovne spremembe v Trubarjevih prevodih Nove zaveze. V: *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja. Razprave o jezikovnem sistemu, besedju in prevodni problematiki*, 11–32. Ljubljana: ZRC SAZU.
- — —. 2013b. Prevodna skladnost in različnost glagolov v Dalmatinovem in Lutrovem biblijskem prevodu. V: *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja. Razprave o jezikovnem sistemu, besedju in prevodni problematiki*, 111–128. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Miklošič, Fran.** 1856. *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. Bd. 3, Formenlehre*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- Novi testament gospoda in zveličarja našega Jezusa Kristusa.** 1882. Prev. Remec, Valjavec, Stritar. Dunaj: Britanska in inozemska svetopisemska družba.
- Orožen, Martina.** 1996a. Stilni problemi Trubarjevega jezika. V: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika*, 130–147. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- — —. 1996b. Vprašanja sintaktične inference v Dalmatinovem prevodu Biblije 1584. V: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika*, 234–250. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- — —. 1996c: Preobrazba jezikovne zgradbe od Japljevega do Lampetovega prevoda Biblije v 19. stoletju. V: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika*, 387–409. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

- — —. 2003. Oblike z deležnikom na -n/-t in s se v besedilih 18. (in 19.) stoletja. V: *Razvoj slovenske jezikoslovne misli*. (Zora 26), 38–56. Maribor: Slavistično društvo.
- — —. 2010a. Paglovec kot soustvarjalec kranjskega knjižnega jezika v prvi polovici 18. stoletja. V: *Kulturološki pogled na razvoj slovenskega knjižnega jezika*. (Zora 74), 153–165. Maribor: Filozofska fakulteta.
- — —. 2010b. Književna dejavnost Jurija Japlja kot pomemben mejnik v razvoju slovenskega knjižnega jezika. V: *Kulturološki pogled na razvoj slovenskega knjižnega jezika*. (Zora 74), 196–210. Maribor: Filozofska fakulteta.
- — —. 2010c. Puristično prečiščeni kranjski knjižni jezik v nabožnem slovstvu pred normativnim poenotenjem slovenskega knjižnega jezika. V: *Kulturološki pogled na razvoj slovenskega knjižnega jezika*. (Zora 74), 212–219. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Rozman, France.** 1985. Novo v jubilejnim prevodu Svetega pisma Nove zaveze. *Bogoslovni vestnik* 45: 79–93.
- — —. 1990. Prevajanje Svetega pisma na Slovenskem. *Bogoslovni vestnik* 50: 427–442.
- Sveto pismo stare in nove zaveze: z razlaganjem poleg nemškega, od apostolskega sedeža poterjeniga sv. pisma, ki ga je iz Vulgate ponemčil in razložil dr. Jožef Franc Allioli.* 1856. V Ljubljani: J. Blaznik.
- Sveto pismo starega in novega zakona: Stari zakon po hebrejskem, Novi po grškem izvorniku.* 1914. Prev. Antonin Chráska. Ljubljana: Britanska in inozemska svetopisemska družba.
- Sveto pismo Nove zaveze.* 1958. Prev. Frančišek Jere, Gregorij Pečjak in Andrej Snoj. Maribor: Lavantinski škofijski ordinariat.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze:* ekumenska izdaja. 1974. Ljubljana [i. e. London]: Britanska biblična družba.
- Sveto pismo nove zaveze:* jubilejni prevod ob štiristoletnici Dalmatinske Biblije. 1984. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod.* 1996. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Svetu pismu noviga testamenta. 1784. Japljeva izdaja. Labaci: Typis Joan. Frid. Eger. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-PS5F82WM> (pridobljeno 1. 10. 2014).

Toporišič, Jože. 1967. *Slovenski knjižni jezik 3.* Maribor: Obzorja.

Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi, 1555–1577. www.biblija.net (pridobljeno 1. 10. 2014).

Zgodbe Svetega pisma. Del 2. 1903. *Zgodbe novega zakona. Slovincem pričel razlagati dr. Frančišek Lampe; spisal Janez Ev. Krek.* Celovec: Družba sv. Mohorja.